

Na dalekém severu se vypráví, že když Bůh stvořil Sápmi (Laponsko), musel dodatečně ještě stvořit komary, aby nevznikla konkurence nebeskému ráji. O této pravdě se záhy přesvědčí každý, kdo sem zavítá. Ale nenechte se odradit – z osmi ročních období, na které se laponský rok dělí, přezijí komáři pouze léto a podzimní léto a pak

Laponsko – země

dům posvátné bubny, jejichž rozzezvučení, doplněné suggestivními melodiemi, často způsobilo, že se samanova mysl dokázala v transu odpoutat od těla, které se na čas

stano stanu na místě, kde zemřel. Tento postup měl symbolizovat, že mrtví a živí nechodí stejnými cestami. Dostal-li se mrtvý ven vchodem, mělo se za to, že ve stanu brzy opět někdo zemře. Po

◀ **Multidisciplinární mezinárodní vědecké středisko Arktikum v Rovaniemi**

ale když dlouho nic nemůže sehnat, nepohrdne ani dospělými Sámy, manželkou či vlastními dětmi.

Laponská bohyně *Máttar Ahhku* (zdroj veškerého života) je naopak symbolem plodnosti a tvořivosti. Její kresba se vyskytuje na historických posvátných bubnech. Bohyně drží v jedné ruce hůl symbolizující mužský princip a ve druhé ruce rostlinu symbolizující stvoření. Byla vybrána jako symbol kulturního programu zimních olympijských her v Lillehammeru, což mimo jiné souvisí s tím, že na laponském území Skandinávie a poloostrova Koly bylo asi před pěti tisíci lety objeveno lyžování a rok 1993 byl vyhlášen OSN Mezinárodním rokem původního obyvatelstva.

Sobi

Sobí byl pro laponskou komunitu od nepaměti nejdůležitějším víceúčelovým zvířetem. Býval a dodnes bývá zapřahán do saní, poskytuje mléko, maso a parohy (které mají samci i samice), kůže na šaty a stany. Blízký a přirozený vztah původních obyvatel severní Evropy k sobům vyjadřuje následující rčení: »S úředníky hovoří Sámové švédsky, s Bohem finsky a se soby laponsky.«

metodemi, často způsobilo, že se samanova mysl dokázala v transu odpoutat od těla, které se na čas bezvládně zhroutilo k zemi.

Pokřesťanství Laponska bylo dokončeno koncem 18. století, často velice nevybíravým způsobem. Posvátné kameny byly poráženy, bubny páleny a nepodávají Sámové mrskáři a popravování. Mnoho Sámu si však dodnes pamatuje nejruznější pověry ze starých dob. Starí Sámové měli například zcela specifický vztah ke smrti. Mrtvý nesměl být nikdy vyneszen ze stanu vchodem, místo toho jej vystrčili pod stě-

cestami. Dostal-li se mrtvý ven vchodem, mělo se za to, že ve stanu brzy opět někdo zemře. Podobný osud čekal nešťastníka, který se nosem nadechl mrtvolného pachu. Po zemřelých byly často pojmenovávány děti. Pokud se dítě nedožilo dospělosti, pojmenovali rodiče jeho jménem následující dítě téhož pohlaví.

Všechny laponské děti znají legendu o zlem, ale tupém obra *Stallovi*, nejhorším ze všech démonů, který funguje jako naše polevnice či klekánice. Chytá a zere neposlušné a toulavé děti,

v Laponsku bylo méně sobů než kdysi. Dnešní pastevci mají totiž k dispozici moderní techniku a svá stáda ovládají pomocí sněžných skútrů a vrutníků. Dodnes však zůstal zachován systém tradičního značkování sobů. Každý majitel má svoji značku, kterou dostane již jako dítě spolu se svými prvními soby. Značku tvoří určitý počet kombinací zářezů do levého a pravého ucha zvířete. Nové značky vzniknou přidáním dalších zářezů k již existující kombinaci. Každá značka musí být úředně zaregistrována, čímž je zajištěna kontrola proti zlodějnům a zároveň vyloučeno použití stejných značek. Zní to téměř neuvěřitelně, ale tímto způsobem jsou dnes zaregistrovány stovky majitelů sobů. Pro představu lze uvést několik základních způsobů značkování: příčný, kosý, vidlicovitý či dlouhý řez, zářez neboli vrub, přírznutí ucha do určitého tvaru, bod kombinací dále stoupá střídáním levého a pravého ucha. Sámové značkují mladé soby v létě, aby jim rány neomrzly, zvířata si však musí protřpět nálety komárů, kterých je v té době všude v Laponsku požehnaně. Zvlášť nepříjemný je miniaturní, ale zato maximálně výkonný druh zvaný *knott*, který doveče soby – a často také turisty – dohnat téměř k šílenství. Turisté se však na rozdíl od sobů mohou bránit nejruznějšími chemickými preparáty.

Setkání se soby působí na dnešního člověka většinou exoticky a romanticky. Motorizovaný turista se však musí mít na pozoru, protože volně se pasoucí zvířata se potkávají s lidmi většinou na vozovce a chovají se na ni jako doma. Turista je v naprosté nevhodě, neboť podle místních zákonů nesmí

◀ **Laponský chovatel sobů v tradičním kroji**

období, na které se laponský rok dělí, přezijí komáři pouze léto a podzimní léto a pak je spáří mráz. Asi před dvěma tisíci lety obývali Laponci území sahající od dnešního Osla přes Stockholm a Helsinky až k Sankt-Petěrburgu. Tito nejstarší historicky doložení původní obyvatelé severní Evropy byli postupně vytlačováni Finy a severogermánskými kmeny stále víc na sever.

Jelich novým domovem se stalo nehostinné území o rozloze více než sto tisíc čtverečních kilometrů severně od polárního kruhu. Dnes žije v arktické Evropě asi 50 tisíc Laponců, z toho nejvíce na území Norska (v závislosti na ročním období 20 – 30 tisíc), ve Švédsku asi 17 tisíc, ve Finsku 4 – 5 tisíce a asi 2 tisíce na ruském poloostrově Kola.

Starobylá kultura

Laponci jsou velmi starý uralský národ se svěčtynou kulturou a vlastním jazykem, který je vzdáleně příbuzný finštině a od 17. století má i psanou podobu. Nemají rádi jméno, které jim přisoudili jejich skandinávští sousedé, když je vytlačovali na sever. A není se co divit, protože »lapp« znamená švédsky »hadr« nebo »záplata«. Laponci sami sobě říkají Sámové a svou zemi nazývají Sápmi. Podle způsobu obživy se dělí na pobřežní Sámy, kteří se živi především rybařstvím, a na lesní a horské Sámy, kteří jsou vymykajícími lovci a chovateli sobů. Jejich tradičním obydlím je přenosný stan *lávvu* – asi tři metry vysoká dřevěná konstrukce kuželovitého tvaru se zá-

kladnou o průměru pět až šest metrů, potažená sobí kůží. Vrchol stanu je otevřený, aby tudý mohl unikat kouř, podlahou kolem ohniště je pokryta smrkovými či jedlovými větvemi a sobími kožšinami.

Moderní doba pomohla úspěšně zilkevidovat původní laponský způsob života. Staré tradice však naštěstí úplně nevymizely, neboť se přenášely z generace na generaci pomocí písní *fohku* a Sámové si dodnes zachovali svateční národní kroje různých barev. Starí Sámové byli animisté. Věřili, že dobré i zlé síly, které ovládají svět, se skrývají v květinách, zvířatech, kame-

nech, horách i řekách. K běžnému každodennímu uctívání si Sámové většinou vybírali kameny neobvyklého tvaru, mrtvým obětovali na zvlášť posvátných místech na úpatí hor, v nichž nehostitci přebývali a které byly dědičs duchy zprostředkovával vyoletný kouzelník či saman zvaný *oaidi*, který dokázal ochránit lidi před nemocí, odvrátit bouři či najít zaběhlé soby. K vyvolání nadpřirozených sil sloužily noai-

▲ **Laponská bohyně Máttar Ahhku (zdroj veškerého života) je symbolem plodnosti i tvořivosti**

◀ **Laponský chovatel sobů v tradičním kroji**

▲ Setkání se soby působí na dnešního člověka většinou romanticky a exoticky

soby dráždit ani rušit. Soby způsobí v Laponsku každoročně několik tisíc dopravních nehod. Nejsou sice tak nebezpeční jako pútnovní losi, kteří se vyskytují v jižnějších zeměpisných šířkách, ale srážka může být velice nepřijemná, zvláště když v jejím důsledku zůstane vozidlo v nepojizdném stavu. Jedinou spo-

▲ Běžná dopravní značka na laponské silnicích: Pozor sobě

osmi ročních období

lehlivou ochranou zůstává ostrážitost řidiče a včasné zpomalení, i když severské státy v poslední době vynakládají značné prostředky na výzkum experimentálních metod ochrany vozovek před soby. Drátěné ploty kolem silnice se zde na Dalekém severu z finančních důvodů nestavějí, a proto výzkumní pracovníci zaměřili pozornost jiným směrem. Vynvlnili automatický rozprašovač, který v určitých časových intervalech vypouští do ovzduší poblíž silnice necharakterističtější chemické látky, jež se vyskytují ve vlhké moři. Je známo, že soby mají zvláštní reakci na tyto látky, a proto se takto označované silnice raději vyhnou. Jiným příkladem je vývoj reflexních obojků, které by měly soby na vozovce více zviditelnit.

Arktikum

Před dvěma lety zahájilo činnost *Laponské zeměské muzeum* v Rovaniemi, jež letos za svůj přínos k poznání života původních kultur získalo cenu Rady Evropy. Laponské muzeum je součástí multidisciplinárního mezinárodního vědeckého střediska *Arktikum*. Návštěvník si zde plně uvědomí obtížnost života v extrémních arktických podmínkách, od sporadické flóry a o něco lépe zastoupené fauny až po příběhy eskymáckých lovců a laponských kočovníků. Architektura stavby se plně přizpůsobila rázu krajiny a tím i její mystice. Nad zemský povrch vystupuje pouze stosedmáctimetrová proslávná pasáž spojující dvě podzemní křídla. Dvěma dánským architektům, kteří *Arktikum* navrhli, se podařilo dodržet požadavky kladené na interiér muzea – konstantní teplota a vlhkost, ochrana exponátů proti přímému dennímu světlu – a zároveň zachovat v pasáži přímý kontakt s arktickým podnebí. V létě září na obzoru půlnocní slunce a uprostřed zima

Peřeje na řece Tornionsoki na švédsko – finské hranici

me, zvláště v období *kaamos* kolem Vánoc, naopak slunce vůbec nevychází a krajina nabývá mysticky modrého nádechu způsobeného hvězdným a měsíčním světlem. A kdybyste měli smůlu a neviděli na nebi *polární záři*, můžete ji spatřit v plné kráse a chvějivé souhře nejrůznějších barevných odstínů v muzejním biografu. A až se kolem Vánoc, naopak slunce vůbec nevychází a krajina nabývá mysticky modrého nádechu způsobeného hvězdným a měsíčním světlem. A kdybyste měli smůlu a neviděli na nebi *polární záři*, můžete ji spatřit v plné kráse a chvějivé souhře nejrůznějších barevných odstínů v muzejním biografu. A až se

Rovaniemi, které je také nazýváno bránou Laponska či hlavním městem laponské kul-

Laponský Santa Claus

Na Korvatunturi, pár kilometrů severně od Rovaniemi, přímo na polárním kruhu, sídlí laponský Santa Claus. Je zajímavé, že původní finský Father Christmas *Joulouokki* chodil s dárky od domu k domu v podobě kozy. Ve dvacátých letech našeho století však k velké radosti všech dětí přijal mezinárodní standardní podobu amerického Santa Clause. V Santově vesničce na polárním kruhu byl zřízen poštovní úřad, který každoročně odává statisíce dopisů od dětí z celého světa. Ale pozor! Santa má velmi silnou konkurenci ve svém protivníkově, který vypadá

▲ Polární záře nad laponským stánem

úplně stejně jako on a bydlí na ledovci v Grónsku. Doufejme, že v dnešní době byznysu oba »praví« Santa Clausové nakonec nesplynou v jednom společném podnikovi.

Obava z Evropské unie

Sámové si dnes stále více uvědomují svůj odlišný etnický původ a všechny severské země je v tom všestranně podporují. Mají vlastní vlajku a od roku 1989 poradní orgán *Sámediggi*, lidově volený parlament se sídlem na území Norska, Finska a Švédska. Získali statut pozorovatele v Se-

sobě jako hlavní laponský zdroj obživy. Jednotlivé laponské parlamenty se vyslovily proti členství Finska, Švédska a Norska v EU téměř jednohlasně, což vyjádřili také laponská voliči během národních referend v těchto severských zemích. Laponský odpor možná také svou měrou přispěl k norskému odmítnutí vstupu do unie. Norští Sámové totiž velmi dobře vědí, jak daleko je z nejsevernějšího mysu Evropy Nordkappu do Osla, přičemž do Bruselu je to ještě mnohem dál

Obava z Evropské unie

Sámové si dnes stále více uvědomují svůj odlišný etnický původ a všechny severské země je v tom všestranně podporují. Mají vlastní vlajku a od roku 1989 poradní orgán *Sámediggi*, lidově volený parlament se sídlem na území Norska, Finska a Švédska. Získali statut pozorovatele v Severské radě a usilují o plné členství v této organizaci, ale vůči Evropské unii se staví zcela odmítavě. Považují ji za ohrožení své kulturní a jazykové svobody. Nestačí jim ani zvláštní protokol, garantující v případě vstupu do unie specifikum chovu

jádřili také laponská voliči během národních referend v těchto severských zemích. Laponský odpor možná také svou měrou přispěl k norskému odmítnutí vstupu do unie. Norští Sámové totiž velmi dobře vědí, jak daleko je z nejsevernějšího mysu Evropy Nordkappu do Osla, přičemž do Bruselu je to ještě mnohem dál

Laponsko je země drsná, ale krásné přírody. Žijí zde houževnatí lidé, kteří dokáží souznít s přírodou, chrání ji a váží si starých tradic. Laponsko je oázou, do níž se lze ještě i dnes uchýlit před stresem dvacátého století.

ZDENĚK LYČKA

BRUNNEN, AUTOCAR, AUTOCAR